

ادراک ساکنان از همپیوندی بافت قدیم و رشد جدید سکونتگاه انسانی (نمونه موردی: روستای تاریخی قهی)

آزاده لک *، افتخار عزیز خانی **

1395/07/27

تاریخ دریافت مقاله:

1395/10/26

تاریخ پذیرش مقاله:

چکیده

افزایش جمعیت همواره نیاز رشد کالبدی و ساخت و سازهای جدید را در برهه زمانی در سکونتگاه‌های انسانی به وجود آورده است. رشد کالبدی معاصر بسیار شتاب‌زده و براساس طرح‌های توسعه شهری الهام گرفته از شهرسازی غربی صورت گرفته‌اند که رنگ و بوی متفاوت از زمینه اصیل دارند لذا در بهسازی این بافت‌ها، عملاً همپیوندی اجزای کالبدی نوظهور با بافت‌های قدیمی به چالشی جدی در علوم طراحی به‌ویژه طراحی شهری تبدیل شده‌اند. روستای قهی به‌عنوان یکی از روستاهای تاریخی با قدمتی چند صدساله و با بافت ارگانیک نیز همچون بسیاری از سکونتگاه‌های انسانی در معرض گسترش کالبدی روستا تحت تأثیر طرح‌های توسعه در سال‌های اخیر به شکل بافت‌های شطرنجی معاصر و در تعارض با نظام کالبدی ارگانیک روستا قرار گرفته است و عملاً از نظر کالبدی همپیوندی میان بافت قدیم و جدید روستا و هویت تاریخی آن از بین رفته است.

این مقاله درصدد است با توجه به ماهیت تاریخی این سکونتگاه مدلی از عوامل تأثیرگذار بر تجربه انسجام و همپیوندی کالبدی ساکنان را میان بافت قدیم و بافت جدید در سکونتگاه انسانی تدوین نماید. این مطالعه به‌صورت کیفی و به روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. گردآوری داده‌ها از طریق مشاهده میدانی ناظر تعلیم‌دیده به‌صورت مستقیم و انجام تکنیک‌های فضایی توده و فضا، مکان و ارتباط و در نهایت تحلیل برداشت‌ها صورت گرفته است. همچنین تجربه ساکنان با انجام 10 مصاحبه با ساکنان اصیل روستا در هر دو بافت قدیم و جدید جمع‌آوری شده است. فرایند جمع‌آوری داده تا اشیاع نظری ادامه یافته و به روش تحلیل محتوا، تحلیل شده‌اند.

تحلیل محتوای داده‌های مطالعه نشان می‌دهد که تجربه ساکنان برای ارتباط عناصر و انسجام کالبدی بافت قدیم و جدید سکونتگاه انسانی از طریق عواملی مانند تشخیص مرز اتصال، ارتباط پذیری، تداوم نقاط لنگرگاهی، معاصر سازی، تعلق مکانی، تداوم هویت مکانی و کیفیت زندگی درک شده است. به‌کارگیری این عوامل چه در سطح مداخلات کالبدی و چه در افزایش تعاملات اجتماعی ساکنان می‌تواند به ویژگی‌های اصلی در جهت همپیوندی بافت‌های درحال‌رشد کالبدی به خلق مکان‌های با هویت و منسجم با کالبد پیشین در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی کمک کند.

واژگان کلیدی: انسجام کالبدی، نظریه نقش - زمینه، نظریه اتصال، نظریه مکان، روستای قهی.

* استادیار گروه برنامه‌ریزی و طراحی مجتمع‌های زیستی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.

** کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه شهید بهشتی. eftexhar_azizkhani@yahoo.com

مقدمه

علیرغم رشد شتابان شهرنشینی در جهان، الگوی زیست سکونتگاه انسانی به‌ویژه روستاها همچنان به‌عنوان یک شیوه منحصربه‌فرد و تأثیرگذار در اسکان جمعیت و فعالیت‌های انسانی مطرح است. لذا وضعیت کالبدی جوامع روستایی و روند ساخت‌وسازهای جدید که همواره دستخوش تحولات و دگرگونی‌های شکلی و ساختاری است، نقش بسزایی می‌یابد. سیال بودن ساختار کالبدی سکونتگاه‌های روستایی متأثر از عرصه‌های جغرافیایی است که با تغییر وضعیت "زمین" پیوند دارد و نه تنها یک مفهوم اقتصادی بوده بلکه به یک مفهوم اجتماعی و زیست‌محیطی در نظام برنامه‌ریزی فضایی روستا منجر می‌شود.

ساختار کالبدی¹ روستاها بنا بر مقتضیات گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در گذر زمان شکل گرفته است اما رشد جدید، با وجود ایجاد خانه‌هایی با مصالح بادوام و معاصر، تعریض معابر و ایجاد فضای سبز، رونق نسبی در روستا به دلیل عدم هماهنگی بافت جدید و قدیم و گسست هویت² قدیمی خود، احساس آرامش یا رضایتمندی را برای ساکنان روستا در پی نداشته است. این نارضایتی در اثر تقابل ویژگی شکل سکونتگاه سنتی با جدید از یک‌سو و نبود رویکرد و عامل هماهنگ‌کننده نسبت به گسترش جدید از سوی دیگر، اتفاق افتاده است (تولایی، 1381). همچنین سیما و ساختار کالبدی روستاهای ایران بانفوذ و هجوم فناوری، فرهنگ و سیمای شهری و هم‌زمان با آن تنزل ارزش‌های فرهنگی و بومی نزد ساکنان روستا، روزبه‌روز و بیش از پیش مخدوش شده‌اند و هر روز از هویت و سیمای اصیل خود دور می‌شوند. هرچند بخشی از این بافت‌ها به سبب توانمندی و ارزش‌های معماری همچنان به حیات خود ادامه داده‌اند (جام

کسری، 62:1389). در این میان روستاهایی با قدمت تاریخی و ارزش‌های زمینه‌ای اجتماعی، اقتصادی و کالبدی اصیل، توجه مضاعفی به طرح‌های توسعه کالبدی را می‌طلبند.

بافت‌های باارزش همواره نیازمند نگرشی درخور اهمیت بوده‌اند لیکن بافت‌های باارزش روستایی به دلیل مطالعات اندک صورت گرفته در آن، نیازمند توجهی ویژه هستند، به گونه‌ای که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای روز و اساسی ساکنان آن‌ها، باید هویت ساختاری، کالبدی و فرهنگی روستا نیز با ژرفاندیشی و نگرشی عمیق‌تر به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و کالبدی از گذشته مورد عنایت واقع شود. بنابراین هدف اصلی طرح‌های توسعه در جهت بهسازی بافت باارزش روستایی، علاوه بر زمینه‌سازی برای احراز هویت و فراهم کردن امکان حفظ و نگهداری بافت‌ها و آثار ارزشمند، معماری روستایی را هم برای تأمین خواسته‌ها و نیازهای زندگی جدید مردم حفظ کند و هم با احترام به اصالت‌های کالبدی و ارتباطات اجتماعی موجود در روستا، توجه به انسجام کالبدی بافت جدید و قدیم را نیز فراهم کند.

روستای قه‌بی روستایی دارای قدمتی طولانی و ارزش‌های معماری و محیطی است که باوجود ارزشمند بودن بافت تاریخی روستا و ثبت تاریخی آن در آثار میراث فرهنگی و گردشگری متأسفانه با بی‌توجهی مسئولان با طرح توسعه مدرن روستا و مهاجرت ساکنان سابق آن به منطقه نوساز روستا مواجه است. عدم انسجام کالبدی میان بافت تاریخی و نوساز روستا عملاً هویت دوگانه‌ای را برای سیمای روستای قه‌بی در پی داشته است آن چنانکه ساکنان نیز از طرح بافت جدید روستا ناراضی‌اند. هدف از این مقاله، توجه به امکان و روش بررسی

زمانی که دیگر از مصاحبه‌های انجام‌شده اطلاعات جدیدی به دست نیاید) با گزینش گلوله برفی⁷ صورت گرفته است تا تجربه ساکنان از همپیوندی میان بافت قدیم و جدید روستا به دست آید. در نهایت از روش تحلیل محتوا برای بررسی انسجام گسترش کالبدی بر اساس داده‌های گردآوری‌شده، استفاده شده است و بر این اساس مفاهیم و موضوعات مرتبط با تجربه ساکنان از امکان همپیوندی بافت قدیم و جدید روستا استخراج شده‌اند.

پیشینه نظری

گسترش کالبدی سکونتگاه⁸ و ارتباط آن با محیط هر فضای کالبدی به منظور در برگرفتن فعالیتی معین و برای پاسخگویی به نیازها و خواسته‌های استفاده‌کنندگان پدید می‌آید. ساختار کالبدی اغلب روستاها، ویژگی‌های طبیعی، تحولات تاریخی مکان روستا و چگونگی رشد کالبدی آن، تلفیقی از عوامل طبیعی و مصنوعی را به وجود آورده است. ساخت کالبدی روستا نیز بازتاب اوضاع و احوال اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی حاکم بر جامعه در فضا است که در یک مقطع زمانی مکانی خاص رخ داده است. گسترش کالبدی عبارت است از تحول سیما، ریخت و پیکر فضایی توأم با رشد فیزیکی و در نتیجه رشد جمعیت و گسترش ساخت‌وسازهای انسانی، اقتصادی و سیاسی یا کاربری اراضی (رهنمایی، 1370). محیط کالبدی روستا که به عنوان مکان زیست، تجلی‌گاه چهره اقتصادی و اجتماعی جوامع است، به گونه‌ای سیستمی عمل می‌کند که با تمامی نقصان‌های خود، زنده بوده و کار می‌کند. به طوری که این سیستم به تبعیت از عواملی چون افزایش جمعیت، مهاجرت و صنعتی شدن جوامع تحت تأثیر قرار گرفته و دچار دگرگونی می‌شود (عزیزی، 1372). در نتیجه گسترش

انسجام کالبدی بافت قدیم و گسترش جدید روستا با توجه به تجربه ساکنان و کیفیت‌های طراحی در جهت گسترش همپیوند³ روستا و انسجام کالبدی روستای قه‌می و تعمیم آن به سایر روستاهای تاریخی و سکونتگاه‌های انسانی این مرزوبوم است. اهمیت این مسئله به‌ویژه با توجه به جایگاه ارزشمند بافت‌های روستایی و گسستگی و ناهمخوانی رشد جدید روستا بدون در نظر گرفتن بافت بومی روستایی، در طرح‌ها و برنامه‌های اجرایی دوچندان می‌شود. بر این اساس، سؤالات زیر برای رسیدن به اهداف مطالعه مطرح شده‌اند:

1. انسجام کالبدی بافت قدیم و گسترش جدید روستا از دید ساکنان سکونتگاه انسانی چگونه تجربه می‌شود؟

2- چه ابعادی می‌تواند در همپیوندی طرح گسترش بافت‌های بارزش روستایی مؤثر باشد؟

روش تحقیق

این تحقیق به روش کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا⁴ صورت گرفته است. روش جمع‌آوری اطلاعات هم به روش مشاهده⁵ در برداشت‌های میدانی و مصاحبه عمیق با ساکنان و هم به روش مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی⁶ جمع‌آوری اطلاعات یعنی تکنیک گردآوری مستقیم و غیرمستقیم (اسناد و مدارک) استفاده شده است. بر همین مبنا، فرایند تحقیق با شناخت و گردآوری متون نظری، منابع و اسناد مربوط به روستای قه‌می در مطالعه کتابخانه‌ای آغاز شده است. در بخش دیگر فرایند مطالعه، برداشت میدانی با روش مشاهده با استفاده از تکنیک‌های فضایی طراحی شهر (توده - فضا، مکان و اتصال) توسط نگارندگان به عنوان ناظر تعلیم دیده انجام شده است. همچنین مصاحبه عمیق با 10 نفر از ساکنان تا اشیاع داده‌ها (جمع‌آوری داده‌ها تا

کالبدی روستا بازتاب تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است.

انسجام کالبدی، فرایند سازمان‌دهی عناصر متنوع وابسته به هم در شکل سکونتگاه انسانی است که در آن، روابط متقابل یا مشارکت ضروری و هم‌زمان میان اجزا به‌طور ذهنی و عینی با هدف ایجاد کل هدفمند، یکپارچه، آراسته، خوانا، معنادار و همگرا با روندهای طبیعت صورت می‌گیرد (تولایی، 1381: 5).

انسجام کالبدی

یکپارچگی و انسجام مفهومی است که در متون نظری با مفاهیمی همچون وحدت، هماهنگی، همپوندی، اتصال و پیوستگی قرابت مفهومی دارد و یکی از مفاهیم پایه در شهرسازی محسوب می‌شود (امامی و زبردست، 1393: 22). انسجام کالبدی در دیدگاه ساختارگرایان از حوزه شالوده بستر تحقق می‌یابد. شالوده، استخوان‌بندی هر فضا را تشکیل می‌دهد و مجموعه‌ای از گره‌ها، هسته‌ها، راه‌ها، لبه‌ها، نشانه‌ها و محله‌هاست که آن‌ها را به هم می‌دوزد (حبیبی، 1384). از دیدگاه بیکن⁹ (1970)، نیرو محرکه‌ای است که ماهرانه پیوند و ارتباط متقابلی را بین عناصر فضا و شهر، شالوده، درک کلیت و نظام رشد فضا را برقرار می‌سازد (حمیدی، 1376).

راجر ترانسیک¹⁰، به‌نقد تأثیر نوگرایی در بافت شهری و ارزش‌های فراموش شده فضاهای شهری سنتی، فرایند توسعه شهری معاصر را نقد می‌کند که تحت تأثیر دوران نوگرایی¹¹، به ساختمان‌های منزوی درون یک منظر طبیعی می‌نگرد، نه هم چون بخشی از یک بافتی بزرگ‌تر. توسعه‌های شهری مدرن، تنها بر پایه نقشه‌های کاربری زمین¹² و به‌صورت دوبعدی، بدون در نظر گرفتن ارتباط سه‌بعدی میان فضاها و بناها و بدون فهم واقعی رفتار انسان‌ها بوده است. به‌نظر ترانسیک

مهم‌ترین گام در حل این مشکل، شناسایی شکاف‌های است که توأم فضایی بافت‌های شهری را مختل کرده‌اند. او فضای گمشده را فضاهایی معرفی می‌نماید که نیاز به بازطراحی دوباره دارند. همچنین از دیدگاه وی این فضاها هیچ ارتباط مثبت و مطلوبی با مردم و فضاهای پیرامون خود برقرار نکرده‌اند (Trancik, 1986). او در زمینه تکامل فضاهای معاصر، سه نظریه را مطرح می‌نماید: نظریه نقش زمینه¹³، نظریه اتصال¹⁴ و نظریه مکان¹⁵. در نظریه توده - فضا، فضا به مثابه فضایی تعریف و طراحی شده اهمیت می‌یابد. در نظریه اتصال تلاش می‌شود سیستم ارتباطات یا شبکه‌ای و در نهایت ساختاری برای فضاهای منظم ایجاد شود. تئوری مکان یک مرحله فراتر از تئوری اتصال و توده - فضا است که در آن نیازهای انسانی در قالب‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی افزوده می‌شوند. ویژگی‌های تئوری مکان در هر فضای شهری معرف هویت آن است که به‌تدریج در طول تاریخ براساس نیازهای انسانی با ترکیب اشکال منحصر به فرد شکل گرفته است. این سه نظریه راجر ترانسیک بر انسجام کالبدی در شهر اشاره دارند و در حقیقت مؤلفه‌های اصلی انسجام کالبدی می‌باشند (Trancik, 1986).

نان الین¹⁶ در کتاب خود به نام شهرسازی کل‌گرا¹⁷، پنج خصوصیت اصلی را برای انسجام شهری و نیز مکان‌های سرزنده معرفی می‌نماید که عبارت‌اند از ترکیب و دوگانگی¹⁸، اتصال¹⁹، نفوذپذیری و تخلخل²⁰، اصالت²¹ و انعطاف‌پذیری²² (Ellin, 2006, 2011). او معتقد است مجموعه این خصوصیات باهم، بیانگر تغییر رویکرد از تأکید بر موضوعات مجزا و عملکردهای مستقل به‌سوی توجه به زمینه‌های وسیع‌تر و مکان‌های چند کارکردی هستند. این خصوصیات خواستار تغییر نگرش از پیش‌فرض‌های مبتنی بر تضاد میان انسان و

خشتی قه‌ی با رگه‌های ساسانی، صفوی و قاجار مشهودترین نشانه‌ای است که می‌تواند سابقه تاریخی روستا را برای هر بیننده‌ای تداعی کند. بافت معماری روستا مجموعه‌ای است درهم‌تنیده و هماهنگ از منازل، مساجد، آب‌انبارها، آسیاب، بازار، گذر و بادگیر که در کنار یکدیگر به شکوفایی رسیده‌اند. وجود شترخوان یکی دیگر از ویژگی‌های معماری اینیه تاریخی روستا است. جدا از بافت، بیش از 35 بنای روستا نیز که دارای ارزش‌های معماری خاص می‌باشند به ثبت رسیده‌اند. (نژاد کبریا، 1385)

علت اصلی انتخاب روستای قه‌ی در این پژوهش، وجود بافت و معماری ارزشمند تاریخی برگرفته از منظر بومی آن منطقه بوده است که در شکل‌دهی این روستا، نقش اساسی دارد. سیمای ساده معماری روستا با شاخص‌های معماری کویری نظیر طاق‌ها، ساباط‌ها، دیوارهای قطور و نسبتاً بلند، کوچه‌های پیچ‌درپیچ، احجام و فضاهای روح‌نواز شکل‌گرفته است. این معماری کم نظیر رابطه انسان با طبیعت را به زیبایی نمایان می‌سازد. منظر روستای قه‌ی، با ظاهر متفاوت آن، الگویی ساده از طبیعت و جغرافیای منطقه و پاسخگوی نیازهای اساسی روستاییان است (محمدنژاد، 1383).

روستای قه‌ی دارای دو بافت معماری قدیم و جدید می‌باشد. بخش قدیمی روستا دارای بافت ارگانیک و غالب بناها متعلق به زمان قاجار است. بافت جدید نیز در دهه‌های اخیر در بخش شمالی و جنوبی توسط بنیاد مسکن احداث گردیده است. گسترش جدید روستا در قسمت غرب روستا بوده است. براساس عکس‌های هوایی و اسناد موجود اولین رشد این روستا در سال 1360 شمسی صورت گرفته است. امروزه علاوه بر آسیب‌های طبیعی و ساختاری که (با متروک ماندن بسیاری از بناها) در بافت قدیم افزایش می‌یابد،

طبیعت و میان محیط انسان ساخت و چشم‌اندازهای طبیعی به سمت روابط متقابل همراه با سازگاری و همزیستی هستند. این خصوصیات همچنین به مرزها و محدوده این روابط اهمیت می‌دهند و نه تنها به محصول تمام‌شده، بلکه به فرایند نیز توجه دارند. ارزش‌هایی که توسط این خصوصیات بیان می‌شوند بسیار متفاوت از ارزش‌هایی همچون فردگرایی، کنترل و کارایی هستند که برنامه‌ریزی جامع (خطی) توصیه کرده است و در عمل منجر به خلق شهرهایی از هم‌گسیخته، بدون روح یا بدون شخصیت شده‌اند. شهرسازی منسجم مداخله‌های معناداری را پیشنهاد می‌دهد تا مکان‌ها را از طریق افزایش جریان فعال سازد و این امر، از طریق تقویت ارتباطات و مراقبت از فضاهای فراموش شده تحقق می‌یابد. چنین مداخلاتی به‌عنوان پروژه‌ای پیشگام، تسهیل‌کننده مداخلات دیگر، طی یک فرایند مستمر و بدون توقف می‌شوند (Ellin, 2006). او هدف شهرسازی منسجم را دستیابی به "جریان" می‌داند. جریان، تجربه‌ای قوی است که میان خستگی و تحریک‌شدگی شدید واقع شده است. جریان، همواره با مؤلفه‌هایی مانند غوطه‌وری، آگاهی و حس هماهنگی، معنا پیدا می‌کند و به‌عنوان هدف شناخته می‌شود (Ellin, 2006).

بر مبنای مطالعه متون نظری مرتبط با انسجام کالبدی سه نظریه "نقش - زمینه"، "اتصال" و "مکان" و نظریه الین مبنای اولیه مصاحبه‌های انجام‌شده با ساکنان بافت قدیم و جدید این پژوهش قرار گرفته است.

میدان مطالعه

مکان این مطالعه، روستای قه‌ی است که با قدمتی بیش از 850 سال در شرق اصفهان قرار دارد. این روستا در حاشیه کویر در 50 کیلومتری باتلاق گاوخونی - پایان زاینده‌رود - قرار گرفته است. معماری

آسیب‌های انسانی و ساخت‌وسازهای جدید نیز که از زمان بمباران 1364 به یکباره سرعت گرفته، چهره روستا را تغییر داده است (نژاد کبریا، 1385:18).

ت 1. عکس هوایی روستای قهی سال 1347 (سازمان نقشه برداری کشور).

گسترش یافته جدید مهاجرت کرده‌اند. طبق مطالعات اسنادی انجام شده عوامل مؤثر بر گسترش فیزیکی روستا این گونه شناسایی شده‌اند:

عوامل اجتماعی با افزایش جمعیت مهم‌ترین عامل رشد است. به طوری که سرریز جمعیت قبلی نیاز به فضای جدید برای استقرار دارند. عامل دیگر طرح‌های روستایی است که بخش اساسی رشد روستا براساس طرح‌های روستایی شکل می‌گیرد (Ahmadi, 1995).

یکسان بودن شرح خدمات روستایی برای تمامی روستاهای کشور با شرایط اقلیمی و اجتماعی متفاوت سبب یکسان‌سازی در تمامی روستاها و شکل‌گیری بافت‌های ناهماهنگ با بستر روستایی است. حال آنکه شرح خدمات طرح‌های روستایی، بیش از آنکه دستورالعملی برای مشاور تلقی گردد، مبانی برای مدیریت نگرش، مطالعه، طراحی و عمل در تمامی ابعاد و وجوه مختلف مربوط به مداخله روستا دانسته می‌شود. گسترش ناهمگون بافت جدید روستا به شکل بافت شطرنجی در تضاد با بافت تاریخی و ارگانیک روستا قرار گرفته است.

یافته‌ها

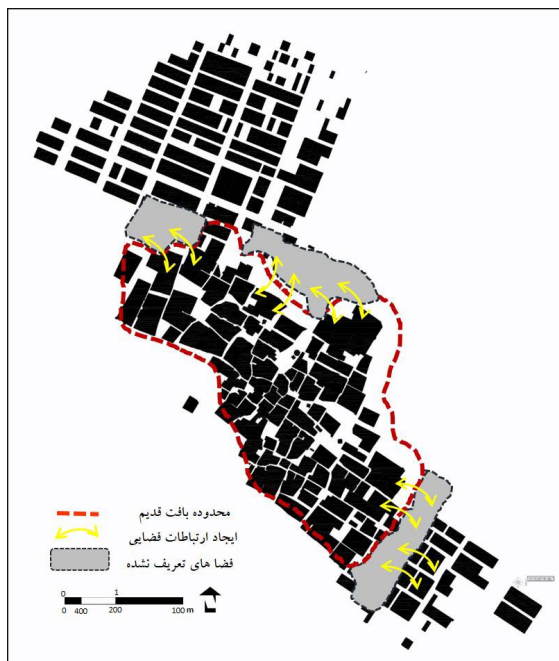
در گام اول با توجه به سؤال اصلی پژوهش مبنی شناخت عوامل تأثیرگذار در ریخت و شکل کالبدی گسترش جدید روستای قهی، در مطالعه میدانی با روش مشاهده به بررسی جنبه‌های ساختار فضایی، اتصال و مکان در روستای قهی براساس نظریات نظم فضایی ترانسیک (1986) پرداخته شده است. در ادامه با هدف تبیین یک رویکرد منسجم در ارائه راهکارهای پیشنهادی در رشد جدید روستا، به مقایسه ساختار فضایی و بافت روستای قهی در بافت قدیم و گسترش جدید، براساس نظریه انسجام فضایی نان الین (2005) پرداخته شده است. در نهایت با اتکا به یافته‌های مرحله

ت 2. عکس هوایی روستای قهی سال 1395 (Google Earth).

متأسفانه در گذر زمان به دلیل فرسودگی کالبد بناها و عدم مرمت ابنیه ارزشمند، بافت قدیم روستای قهی تقریباً خالی از سکنه شده و غالب مردم به بخش

نیازمندی‌های عمومی روستایی را در قالب مصوبات طرح هادی تعیین نموده است. در طرح توسعه پیشنهادی روستای قهی، بیشترین تکیه بر میزان و مکان گسترش فیزیکی روستا است. در نتیجه رشد از نوع بیرونی و گسترده بوده است.

ت 4. نقش - زمینه (پر و خالی) روستای قهی (نگارندگان).

متأسفانه در طرح هادی پیشنهادی روستای قهی، پیش از آنکه فرصتی برای تجلی ارزشمندی بافت تاریخی روستا ایجاد کند، بافت قدیمی را مظهر دوام و فرسودگی بیان کرده است. لذا فضاهای گسترش یافته به شکل بافت شطرنجی معاصر شهرها ساخته شده‌اند و اکنون در روستا همچون ضد فضا تلقی می‌شوند. فضاهایی که با ناهمخوانی و گسستگی که با بستر طبیعی و انسان‌ساخت خود دارند، معماری سنتی بافت ارزشمند قدیم را به سوی فرسایش و گمشدگی فضا پیش می‌برند.

شناخت و استناد به نتایج مشاهده میدانی و مصاحبه عمیق با ساکنان، سعی در ارائه مدلی برای تحقق انسجام کالبدی بافت قدیم و جدید روستا صورت گرفته است. شناخت میزان تطابق و همپوندی بافت قدیم و جدید با استفاده از نظریه ترانسیک است.

ت 3. گونه‌های متفاوت مسکن در بافت قدیم و جدید روستای قهی (نگارندگان).

تحلیل محتوای نظریات فضایی ترانسیک

"تشخص مرز اتصال" و نظریه "نقش-زمینه" در بافت قدیم و جدید روستای قهی: رشد روستای قهی براساس طرح هادی پیشنهادی صورت گرفته است. طرح‌های توسعه پیشنهادی، ضمن سازماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آتی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف و

ت 5. نظریه اتصال در روستای قهی (نگارندگان).

تحلیل نقش - زمینه نشان می‌دهد که بافت قدیمی روستا با هویت تاریخی آن به شکل ارگانیک ساخته شده است، درحالی که گسترش جدید روستا بدون توجه به زمینه تاریخی و هویت کالبدی روستا به شکل بافت شطرنجی شهرها و در تعارض با بافت روستایی شکل گرفته است. از سوی دیگر سطح اشغال در بافت قدیمی متناسب با وضعیت اقلیمی اصفهان و الگوی سنتی معماری منطقه، بیشتر از بافت جدید است که نشان‌دهنده بی‌توجهی به زمینه اقلیمی و معماری منطقه است.

همچنین ناهمگونی گسترش جدید روستا به شکلی است که عملاً مرزی میان بافت جدید و قدیم روستا به وجود آمده و ادغام دو بافت به دلیل "تشخص مرز اتصال" امکان‌پذیر نیست.

"ارتباط پذیری" در "نظریه اتصال" در بافت قدیم و جدید روستای قهی: تحلیل ارتباطات حاکی از عدم وجود همپیوندی و ساختار فضایی منسجم در شبکه ارتباطی بافت قدیم و جدید روستا است. بدین معنا که سازمان فضایی مشخصی در گسترش جدید روستای قهی دیده نمی‌شود. شبکه راه‌های روستا، ساختمان‌ها بدون هیچ‌گونه هویتی شکل گرفته‌اند. درحالی که در بافت قدیمی سازمان فضایی به صورت یک محور فعالیت انسانی با حضور مکان‌ها کاملاً شکل گرفته است. این امر باعث شده است که در گسترش جدید روستا، شبکه باز خطی رشد جدید روستای قهی محیط زندگی را به نموداری از سیستم‌های حرکتی تبدیل نماید که جذابیت حضور وسیله نقلیه، فرصت‌های زیبایی‌شناختی فضاهای حرکتی را از بین می‌برد. شکل‌گیری مسیرهای خطی هویت روستایی را به شکل شهرهای مدرن تغییر شکل داده است. در بافت جدید عملاً "ارتباط پذیری" میان بافت جدید روستا با زمینه محیطی، هویتی و تاریخی دیده نمی‌شود.

"تداوم نقاط لنگرگاهی" در نظریه "نظریه مکان" در بافت قدیم و جدید روستای قهی: مردم نیازمند سامانه‌ای نسبتاً پایدار از مکان‌ها هستند تا بتوانند در آن، خود و زندگی اجتماعی و فرهنگی‌شان را رشد دهند (Trancik, 1986). در بافت قدیم روستا ارتباط مکان‌های مهم روستا باعث به وجود آمدن هویتی منحصر به فرد برای روستا شده است. درحالی که رشد جدید روستا بدون در نظر گرفتن اهمیت مکان در شکل‌گیری بافت تنها به گسترش مسکونی در روستا پرداخته است. لذا عدم توجه به هویت محلی و تاریخی این روستای ارزشمند، سبب جلوگیری از شکل‌گیری مکان‌های موفق برای مردم شده است. بی‌توجهی به بستر طبیعی و کویری روستا و روحیات مردم کویر و نیاز آن‌ها به ترکیب و همجواری با نظام‌های آب و گیاه و خانه‌های حیاط مرکزی بخشی از

تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام شده

مصاحبه‌های صورت گرفته با 10 تن از اهالی روستای قهی در مورد گسترش جدید و قدیم روستا، با اجازه ساکنان ضبط و پیاده‌سازی شده‌اند. داده‌های متنی و مصاحبه‌ای، گردآوری شده به صورت سطر به سطر جهت استخراج مفاهیم اولیه و در نهایت تم‌ها²³ استخراج شده‌اند.

معاصر سازی

تحلیل مصاحبه‌های انجام شده نشان می‌دهد مردم روستا ادراک رشد جدید بافت روستایی را به دلیل معاصر سازی و ارتقای حس استحکام و ایمنی و امکان ایجاد مکانی راحت‌تر برای زندگی در آن، تجربه کرده‌اند.

"با آمدن به بافت جدید بود که احساس راحتی و امنیت پیدا کردم زیرا که بافت قدیم خالی از سکنه شده و امنیت ندارد. غالب مصاحبه‌شوندگان به دلیل احساس ایمنی و امنیت بعد از زندگی در بافت جدید، از داشتن مکانی جدید برای خود خشنودند" (مرد 50 ساله).

از سوی دیگر برای بسیاری از مردم روستا خانه‌های جدید نوساز به دلیل تکنولوژی ساخت احساس ایمنی بیشتری را برای ساکنان خود ایجاد می‌کنند.

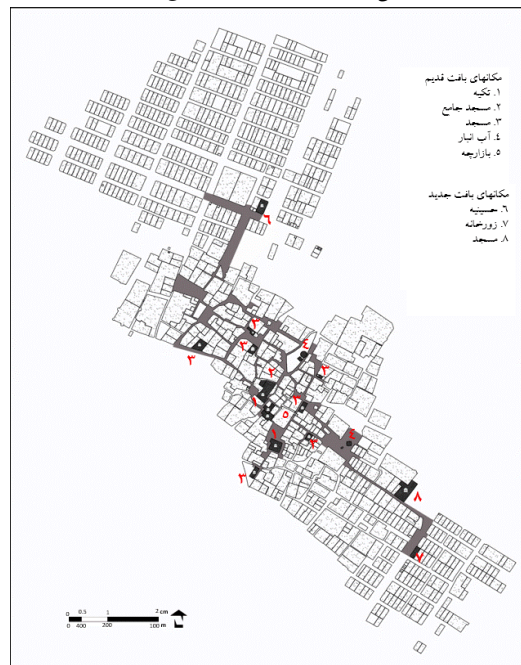
"خونه‌ام که نوسازه حس ایمنی بیشتری دارم چون مصالح محکم‌تره." (زن 45 ساله).

تعلق پذیری

یکی از مقولات استخراج شده از داده‌ها حس تعلق ساکنان بافت جدید به بافت قدیم است. تمامی مصاحبه‌شوندگان به رابطه عاطفی موجود بین خودشان و مکان‌های بافت قدیم، اشاره کرده‌اند. از مهم‌ترین دلایل علاقه مردم به بافت قدیم داشتن خاطرات و ریشه‌های قدیمی خود در بافت قدیم است.

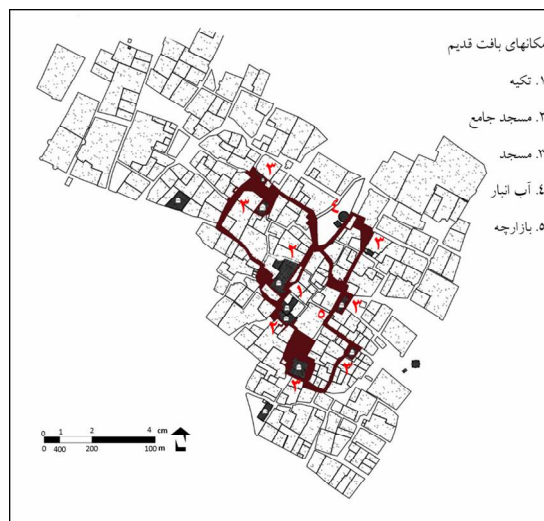
یکی از ساکنان روستا (مرد 65 ساله) نقل می‌کند: "برای برگزاری مراسم‌های مذهبی مانند ماه محرم تمامی

دلایل عدم موفقیت ایجاد حس مکان در بافت جدید روستای قهی است. برای دستیابی به مکان موفق در رشد جدید طراح باید تاریخ طبیعی و انسانی منطقه مورد گسترش را به درستی بررسی نماید، احساسات و نیازهای عمومی را دریابد، سنت‌های پیشینیان را بشناسد و از واقعیت‌های آن جامعه آگاهی کامل یابد، اما طرح بافت جدید قهی چنین توجهی را نشان نمی‌دهد زیرا بافت جدید تک عملکردی (سکونت) بوده و تنوعی از فعالیت‌ها و سرزندگی را در خود ندارد. نکته قابل توجه دیگر در مورد شناسایی مکان‌های روستا توجه به مسیر نخل گردانی به عنوان یک مسیر آیینی در زمان مراسم مذهبی در روستا است که خود به دلیل اهمیت این مسیر، مردمی را که در قسمت گسترش جدید روستا ساکن می‌باشند، در زمان‌های رویدادهای خاص به بافت قدیم می‌کشاند که توجه به ادامه این حرکت آیینی در بافت جدید روستا، ارتباط "تداوم نقاط لنگرگاهی" را که از دید طراحان غافل مانده است، نشان می‌دهد.

ت 6. مکان‌های بافت قدیم و جدید روستای قهی (نگارندگان).

ساکنان بافت جدید به بافت قدیم می‌روند و مراسم در تکایا و حسینیه‌ها برگزار می‌شود و همه مردم روستا به همون قسمت قدیمی برمی‌گردند همه کنار هم جمع می‌شوند مثل اینکه قسمت جدید و قدیم وجود ندارد".

ت 7. مسیر نخل گردانی در روستای قهی (نگارندگان).

بعضی از افراد نیز هنوز ریشه و خاستگاه هویتی خود را در بافت قدیم می‌جویند و اصالت خود را در آن جستجو می‌کنند. "شاید کسی نگه اما مردم ریشه‌های قومی، محله‌ای و اصالت خود را در بافت قدیم جستجو می‌کنند. (مثلاً من بچه‌محله پایین هستم)" (مرد، 38 ساله).

کیفیت زندگی

بیش از 80 درصد مصاحبه‌شوندگان زندگی در بافت جدید را به دلیل بالاتر بودن کیفیت زندگی نسبت به بافت قدیم ترجیح می‌دهند. از مهم‌ترین عوامل ارتقای کیفیت زندگی از نظر مردم داشتن امکانات ابتدایی هم چون تأسیسات شهری است. یکی از ساکنان روستا در بافت جدید (مرد 50 ساله) نقل می‌کند: "امکانات مثل گاز، آب آشامیدنی و... در بافت جدید وجود دارد."

مهم‌ترین نکته از میان مفاهیم مرتبط با کیفیت زندگی، رسیدن به محلی با سهولت دسترسی بیشتر در فضای روستا است، بیش از نیمی از مصاحبه‌شوندگان می‌گویند:

"حرکت سواره در بافت جدید راحت تر است." غالب مصاحبه‌شوندگان یکی از نکات منفی زندگی در بافت قدیم را عدم وجود استقلال و قابلیت شخصی‌سازی نمای منازل می‌دانند. به نقل مردی 31 ساله: "میراث فرهنگی در بافت قدیم اجازه نمی‌دهد خونه‌ها را با مصالح جدید مثل سنگ، آجر و... نماسازی کنیم."

نتیجه

براساس یافته‌های این پژوهش حاصل از مشاهده²⁴، انجام تکنیک‌های تئوری فضایی شهری ترانسیک (1986) و انجام مصاحبه‌هایی از درک ساکنان انسجام کالبدی بافت قدیم و جدید روستا، عوامل همپوندی

قهی گذشته جایگاه هویت مکانی

همه مصاحبه‌شوندگان به نوعی بافت قدیمی روستا را به عنوان ارزش و شهرت روستای قهی می‌شناسند و معتقدند بافت قدیم با وجود تخریب شدن و از بین رفتن هنوز عامل اصلی شناخته شدن روستای قهی و حضور گردشگران در آن است. بر این اساس همه افراد از تخریب روزافزون بافت قدیمی اظهار نارضایتی می‌کنند. به نقل از یکی از ساکنان بافت جدید: "از دلایل تمایل مردم روستا به زندگی در بافت جدید، عدم رسیدگی میراث فرهنگی به بافت و مرمت آثار قدیمی است که سبب شده بخش زیادی از بافت مخروبه شده و همه مردم با حسرت به گذشته روستا نگاه می‌کنند. آرزوی همه اینه که همه چیز رنگ و بوی اصلی قهی قدیم را حفظ می‌کرد."

می‌کند که می‌تواند مکان تلفیق عملکردها، فعالیت‌ها و گروه‌های اجتماعی مختلف باشد. این کیفیت را نان الین در قالب کیفیت "التقاط" نام برده است. الین به نقل از رم کولهاس در تجربه نیویورک التقاط را در اندازه بلوک‌های مختلف و عملکردها و کاربرهای متفاوت باعث ماندگاری فضای شهری می‌داند (Ellin, 2006).

از یافته‌های دیگر حاصل مشاهدات کیفی بافت قدیم جدید و روستای قه‌ی توجه به مفهوم "ارتباط پذیری" در همپیوندی و انسجام میان دو بافت است. تداوم مسیرهای اصلی که در کنار آن فعالیت‌ها و مکان‌های اصلی روستا قرار دارد. معبر و تداوم مسیر نخل گردانی آیینی مصداقی از ارتباط پذیری بافت قدیم و جدید به صورت کالبدی و بصری است که می‌توانند راحتی رفت و آمد را (هم به صورت کالبدی و هم به صورت بصری) بین دو بافت گسسته روستا ایجاد کنند. هرچند کیفیت ارتباط پذیری مسیرها به دلیل تفاوت در فرم راه (ارگانیک و شطرنجی) و عدم توجه به کیفیت محوطه آرایشی²⁵ راه امکان تبدیل مسیرهای ارتباط دهنده بافت قدیم و جدید به عرصه همگانی باکیفیت به وجود نیامده است اما بسیاری از ساکنان اتصال راحت دو قسمت قدیم و جدید روستا را دلیل همپیوندی مناسب روستا دانسته‌اند. نان الین جهت کیفیت اتصال دو بافت به دو عامل سیرکولاسیون و خلق شبکه جدید اشاره می‌کند به طوری که سیرکولاسیون راحت در بافت اصلی شهری را عامل اصلی محرک و طراحی شهری می‌داند که می‌تواند با اتصال بین مراکز اصلی و فرعی نقش بسزایی داشته باشند. این شبکه به اعتقاد الین می‌تواند عوامل طبیعی و مصنوعی را در برگیرد (Ellin, 2006). همچنین شبکه اتصالی عوامل طبیعی در بافت روستایی که ارتباط

بافت قدیم و جدید روستای قه‌ی در قالب "تشخص مرز اتصال"، "ارتباط پذیری"، "تداوم نقاط لنگرگاهی"، "معاصر سازی"، "تعلق مکانی"، "تداوم هویت مکانی"، "کیفیت زندگی" مفهوم‌پردازی شده است. مشاهدات کیفی انجام شده گویای وجوه اشتراک و افتراق مواردی است که به عقیده برداشت کنندگان تعلیم داده با انجام تکنیک‌های مناسب مشاهده در مطالعه میدانی و مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌های پیاده شده ساکنان در تجربه انسجام کالبدی (همپیوندی) بافت قدیم و روستا یافته‌های برداشت میدانی، نشان می‌دهد "تشخیص مرز اتصال بافت قدیم و جدید" مهم‌ترین عامل انفکاک در بافت روستای قه‌ی است. وجود مرز مشخص انفکاک بافت قدیم روستایی به دلیل استقرار فضاهای پر و خالی بانظمی ارگانیک در ارتباط با بافتی با الگوی شطرنجی است. مرز اتصال این دو بافت کاملاً خالی و تعریف نشده است و طراحی خاصی برای آن صورت نگرفته است. مطالعات قبل نیز از عوامل اصلی انسجام‌های کالبدی پیوند و اتصال توده و فضا از طریق ساخت‌وسازهای همگون با بلوک‌های بافت قدیم، ایجاد شبکه‌ای از فضاهای عمومی متصل به یکدیگر، را برای پیوند اتصال و ارتباط مراکز و کریدورها و تشکیل استخوان‌بندی بافت لازم می‌دانند (Ellin, 2006). از سوی دیگر ساخت ساز مرز انفکاک یافته به نوعی با احیای زمین‌های خالی و بایر می‌تواند هم از لحاظ بصری و هم از طریق اتصال عملکردها و فعالیت‌ها به انسجام بافت کمک کند و هم جایگاهی برای تعاملات اجتماعی و انسجام اجتماعی ساکنان بافت جدید و قدیم در سطح متعالی‌تر و خلق فضایی سرزنده باشد. وجود مرز مشخص بین بافت قدیم و جدید به نوعی امکان بروز فضایی متفاوت را ایجاد

ویژه‌ای با زمینه²⁶ طبیعی دارد. عوامل مؤثر بر مسیرهای دسترسی مصنوع و ارتباطات کالبدی در کیفیت انسجام‌بخشی گسترش روستایی اهمیت زیادی خواهد داشت.

از مفاهیم دیگر مشاهدات میدانی و بررسی‌های مطالعات وضع موجود روستای قه‌ی به همپیوندی بافت جدید و قدیم روستا از طریق اتصال مکان‌های مهم دو بافت، بر مفهوم "تداوم نقاط لنگرگاهی" در دو بافت اشاره دارد. نقاط لنگرگاهی در بافت، اشاره به مکان‌های اصلی در بافت روستا دارند که معنای خاصی از زندگی به آن‌ها الصاق شده است که این مکان‌ها به‌نوعی امکان تبلور زندگی اجتماعی را در روستا فراهم می‌آورند. وجود شبکه‌ای از مکان‌ها به‌عنوان فضاهای همگانی در بافت قدیم و تداوم آن فضاها و مکان‌ها در بافت جدید به‌نوعی امکان اتصال و همپیوندی میان دو بافت را به وجود آورده است. مکان‌ها و فضاهای عمومی بافت قدیم شامل تکیه، مسجد جامع، مسجد، بازارچه و آب‌انبار بوده‌اند که به‌نوعی تعاملات اجتماعی را میان ساکنان بافت ایجاد می‌کنند. وجود روحیه مذهبی در میان ساکنان روستا عامل تأکید بر وجود مکان‌های عمومی مذهبی در بافت روستا هست. به‌همین دلیل خلق مکان‌ها در فضاهای همگانی جدید نیز در بافت جدید هم خصلت مذهبی دارد که امکان تعاملات اجتماعی بافت جدید روستا را در آیین‌های مذهبی و مراسم ایجاد می‌کند. این فضاها در بافت جدید شامل حسینیه و مسجد جدید است که در هنگام مراسم مذهبی به‌خصوص در ایام محرم و صفر باهم رابطه داشته و خیل جمعیت بین این دو قطب مذهبی جدید و قدیم حرکت می‌کنند و بازدید از آن‌ها به مسیر نخل‌گردانی روستا اضافه شده است. متأسفانه عدم گسترش مکان‌ها و فضاهای همگانی در بافت جدید

به‌جز دو لبه هم‌جوار با بافت قدیم امکان اتصال منسجم و قوی در بافت را از بین برده است. اتصال و پیوند سازمان فضایی از عوامل مهمی است که از طریق شبکه فضاهای عمومی و مکان‌های مهم می‌تواند به شکل‌گیری استخوان‌بندی اصلی بافت روستا در قسمت جدید و نیز قسمت قدیم کمک کند. توجه به حرکت در میان مکان‌های اصلی موجود در بافت همراه با وجود مکان‌های حائز اهمیت از عوامل مهمی بوده است که راجر ترانسیک به‌عنوان اصول بنیادین تفریق عناصر شهری و انسجام بین آن‌ها تبیین کرد (Trancik, 1986).

"معاصرسازی" یکی از مفاهیم به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های پیاده شده و تحلیل محتوا شده از ساکنان در این پژوهش است. تفاوت زیاد کالبدی و فضایی میان دو بافت روستا به‌نظر اکثر مصاحبه‌شدگان باعث از بین رفتن اتصال و انسجام میان بافت قدیم و جدید روستا شده است. تغییر در شکل سازمان‌دهی بافت از ارگانیک به شطرنجی، تغییر در محصوریت بافت، نحوه توده‌گذاری، شکل‌گیری خانه‌های مسکونی و توده‌گذاری و رابطه توده و فضا در بافت قدیم و جدید همه از عواملی است که از دو تاریخ متفاوت در بافت روستا روایت دارند، هرچند قسمت بافت قدیم تاریخ بسیار طولانی دارد و قسمت جدید عمری بیش از 30 سال ندارد اما تفاوت چهره در دو قسمت بسیار متفاوت است تا آنجا که به‌زعم بعضی از ساکنان حتی می‌توان نام قه‌ی قدیم و قه‌ی جدید به روستا داد. نکته حائز اهمیت از دید ساکنان توجه به این نکته است که باوجود تفاوت ماهوی شدید میان قسمت جدید و قدیم روستای قه‌ی اما در نحوه انسجام و همپیوندی بافت‌های قدیم و جدید تفاوت میان‌دوره‌های مختلف ساخت از نظر تکنولوژی و ساخت ضروری است، به‌نوعی که

مفاهیم دیگر به دست آمده در این پژوهش است. زمانی کیفیت اتصال و همپیوندی میان دو بافت ایجاد می شود که ساکنان گسترش جدید را با هویت روستا و سکونتگاه سابق خود شناسایی کنند. عدم تشابه کالبدی و ساختار فضایی همراه با عدم تداوم اتصال فضایی - ادراکی در دو بافت جدید و قدیم روستا و همچنین عدم شباهت و هماهنگی مکانها و فضاها همگانی موجود باعث می شود که بسیاری از مصاحبه شوندهگان در نوع همپیوندی بافت و بخشی از روستای قه‌ی دانستن آن شک و تردید داشته باشند.

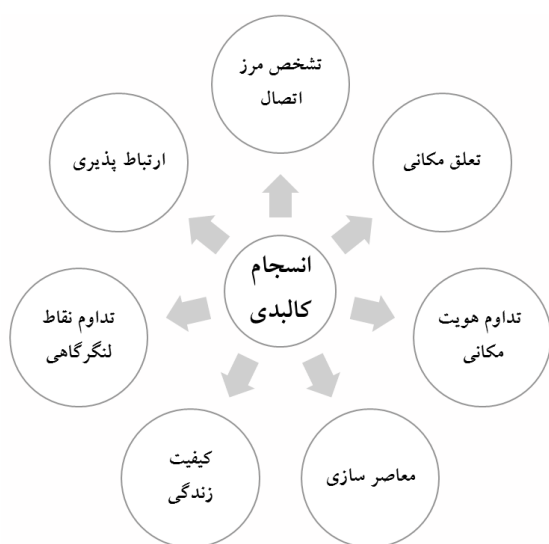
این مسئله در مورد ساکنان قدیم روستا رواج بیشتری دارد درحالی که ساکنان بافت جدید نیز هویت روستای قه‌ی تاریخی را عامل معرفی خود می دانند. بسیاری از مصاحبه شوندهگان دلیل انقطاع کالبدی را تضعیف حرکت و نبود استخوان بندی فضایی منسجم میان دو بافت ساخته شده معرفی می کنند. هیلر، یکی از عوامل عدم همپیوندی بافت های شهری را تضعیف حرکت روان در بافت می داند که سبب از بین رفتن اتصال و انسجام بین فضاها و عناصر می شود. این انقطاع خود عامل تضعیف هویت مکانی نیز به شمار می آید (Hiller, 1996).

از میان یافته های این پژوهش "کیفیت زندگی" و رفاه ساکنان از عوامل ادراکی مصاحبه شوندهگان بافت جدید است که امکان انسجام و همپیوندی میان بافت قدیم و جدید روستا را در ذهن افراد تداعی می کند. مصاحبه شوندهگان به دلیل داشتن کیفیت مسکن بالاتر، داشتن خانه های مقاوم و ایمن تر در برابر سوانح بیان داشته اند که بافت جدید روستا را با وجود اهمیت قدمت تاریخی و کالبدی بافت قدیم مناسب زندگی می دانند و حتی بافت جدید به دلیل امکان عبور و مرور وسایل نقلیه و بالا رفتن امکانات خانه ها، موجب تداوم

حتی نمی توان انتظار داشت که گسترش جدید با الگوبرداری و تقلید صرف از بافت قدیم صورت گیرد. گسترش روستا مبتنی بر حال و هوای معاصر رشد جدید روستا برای ساکنانی مطلوب بوده است که زندگی جدید را انتخاب می کنند. این تفاوت در سبک جدید و قدیم باعث می شود تا ساکنان بنا بر روحیه و سلیقه خود بتوانند قسمت ها مختلف روستا اعم از جدید و قدیم را برای زندگی انتخاب کنند که به نوعی فضاها انعطاف پذیری را برای زندگی ساکنان به ارمغان می آورد.

با وجود تفاوت بنیادین در شکل و محتوای کالبدی گسترش جدید و قدیم روستای قه‌ی، اما اظهار نظر ساکنان رشد جدید بر این پایه است که باید باحال و هوای ساخت و ساز معاصر به نوعی همگونی داشته باشد تا بافت قدیم روستا در عین بروز ساخت و سازهای جدید، به نوعی تفاوت در قدمت های مختلف ساخت و سازهای انجام شده و روند تغییرات ریخت شناسانه بافت را نشان دهد. نمایش تغییرات ریخت شناسانه و دوره های مختلف ساخت و ساز در بافت های شهری و روستایی می تواند به نوعی اصالت گرایی²⁷ اشاره داشته باشد. بحث اصالت را نان الین از عوامل شهرسازی یکپارچگی می داند که در آن داشتن "حس مکان" می تواند در قالب قدمت محل، مصالح و رنگ های مشخص تزیینات و فرم های متفاوت به ویژه معماری بومی و توجه به شرایط کالبدی و اجتماعی مهم باشد (Ellin, 2006, 2011).

در گسترش جدید روستا مردم به بافت جدید "تعلق مکانی" دارند. لذا ساکنان زمانی می توانند همپیوندی و اتصال بافت های سکونت گاه های انسانی را در ساخت و سازهای جدید ادراک کنند که به آنها احساس تعلق داشته باشند. داشتن "هویت مکانی" یکی از

ت 8. مدل پیشنهادی تجربه انسجام کالبدی ساکنان (نگارندگان).

تعلق مکانی با داشتن خاطرات و فعالیت‌های اجتماعی مانند مراسم و آیین‌های مذهبی، در بافت جدید و قدیم سکونتگاه و ایجاد مکان‌ها و قرارگاه‌های رفتاری (لک، 1394) مانند تداوم مسیر نخل گردانی در ساختار فضایی بافت جدید روستا امکان‌پذیر می‌شود. هویت مکانی نیز از عوامل دیگر است که به داشتن تعلق به مکان برای همپیوندی بافت‌های جدید و قدیم کمک می‌کند. هویت مکانی از یک‌سو با بعد کالبدی و تشابهات کالبدی و فضایی بافت قدیم و گسترش جدید روستا همراه با تأمین امکانات زندگی کمک می‌کند و هم با ارتباط مکان‌های دارای اهمیت و فضاهای همگانی و کارکرد پررنگ آن‌ها با مکان‌ها و فضاهای همگانی در بافت قدیم زمینه ارتقای تعاملات اجتماعی را فراهم می‌کند. داشتن مراسم مشترک آیینی و سنتی (مذهبی) در ایام مختلف سال می‌تواند امکان برداشتن مرزهای "آنچه نیستیم" را فراهم کند و آنرا به تعریف "آنچه هستیم" تبدیل کند (لک 1394).

و گسترش روستای قه‌می می‌باشد، هر چند که همگی بیان می‌نمایند که میان شخصیت²⁸ بافت قدیم و جدید روستا تناسبی وجود ندارد. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان اعتقاد داشتند که اگر خانه‌های قدیمی روستا امکان زندگی روزمره را داشته باشند و کیفیت زندگی در آن بالا رود، ساکنان تمایل بیشتری به ماندن در بافت قدیم دارند. مطالعات نشان می‌دهد که لازمه بالا رفتن کیفیت زندگی به دلیل انعطاف‌پذیری کم بافت‌های قدیمی است. انعطاف‌پذیری فضاها در کنار سازگاری میان ساخت و ساز جدید با زمینه سنتی و قدیمی در راستای ساختاردهی اجرای بافت‌های شهری در حال رشد از موارد دیگری است که نان الین تحت عنوان "انعطاف‌پذیری" از آن یاد می‌کند (Ellin, 2006).

یافته‌های این پژوهش تدوین مدلی است از ادراک ساکنان برای انسجام و همپیوندی سکونتگاه‌های انسانی با ساخت و سازهای جدید که شش مفهوم "تشخص مرز اتصال"، "ارتباط پذیری"، "تداوم نقاط لنگرگاهی"، "معاصر سازی"، "تعلق مکانی"، "هویت مکانی" و "کیفیت زندگی" را برای درک و تجربه همپیوندی بافت‌های قدیم و جدید ضروری می‌داند. مدل پژوهش با کیفیت‌های مطرح شده در شهرسازی کل گرای نان الین شامل "انعطاف‌پذیری"، "اصالت"، "نفوذپذیری"، "تخلخل"، "اتصال" و "التقاط"، قابل مقایسه است (Ellin, 2006).

در مقایسه مدل حاصل از این پژوهش و مدل الین، شباهت با تأکید بر وجود عواملی چون التقاط، اتصال، انعطاف‌پذیری، اصالت و تخلخل وجود دارد، ضمن توجه به این مطلب که عوامل تعلق مکانی و هویت مکانی نیز خود در درک انسجام و اتصال بافت‌های شهری بسیار مهم‌اند.

استفاده از روش AHP) است تا در نهایت به بسط نظری امکان همپوندی بافت‌های شهری و روستایی کمک شود.

پی‌نوشت

1. Physical Structure
2. Identity
3. Continuous development
4. Content analysis
5. Observation
6. Desk study
7. Snowball selecting

8. در این مقاله روستا به‌منزله سکونتگاه انسانی شناخته می‌شود.

9. Bacon
10. Trancik
11. Modern
12. Land use
13. Figure-Ground Theory
14. Linkage Theory
15. Place Theory
16. Ellin
17. Integrated Urbanism
18. Hybridity
19. Connectivity
20. Porosity
21. Authenticity
22. Vulnerability
23. Themes
24. observation
25. Land scape
26. Context
27. Authenticity
28. Character

فهرست منابع

- سکاران، اوما. (1380). روش‌های تحقیق در مدیریت. مترجم محمد صائبی و محمد شیرازی. مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران.
- کرلینجر، فرد و پدهازر الازار. (1388)، رگرسون چند متغیری در پژوهش رفتاری. مترجم حسن سرایی. انتشارات سمت. تهران.

از دلالت‌های این پژوهش، توجه به ضرورت انسجام کالبدی در گسترش جدید سکونتگاه‌های انسانی است تا در ساخت و سازهای کالبدی و محتوایی در اختیار برنامه ریزان و طراحان سکونتگاه انسانی قرار گیرد و در گسترش جدید چه در بافت‌های روستایی و چه شهری که از تبعات اجتناب‌ناپذیر رشد جمعیت است امکان تلفیق بافت به بهترین وجه صورت گرفته و از نظر ساکنان و استفاده‌کنندگان محیط انسان- ساخت به صورت انقطاع فضایی ادراک نشود. علاوه بر رشد کالبدی و توجه به ابعاد ماهوی، تأکید بر ابعاد رویه‌ای نیز مانند افزایش هویت مکانی و تعلق مکانی از طریق تعاملات اجتماعی در تجربه همپوندی بافت‌های قدیم و جدید نیز باید در طرح‌های توسعه لحاظ شود. در پایان باید اذعان داشت، همپوندی و اتصال، محصول فرایندی است که ویژگی مهم آن رشد و تغییر تدریجی و آرام کلیه اجزا، در رشد سکونتگاه‌های انسانی است. این امر براساس پیشنهادهای این مقاله از طریق جمله اتصال شبکه دسترسی و معابر، کاربری‌ها و عملکردها، توده و فضا، بدنه فضای شهری و دیگر اجزا به صورت هماهنگ و در قالب یک کل واحد شکل می‌گیرد که باید در فرایند برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای طرح‌های گسترش شهری و روستایی برای دستیابی به اصل همپوندی و اتصال لحاظ شوند.

پیشنهاد این مقاله برای پژوهش‌های آتی با توجه به اینکه رویکرد این مقاله کیفی و به‌دنبال تعمیم‌پذیری مدل حاصل از تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام شده و برداشت‌های روش‌های حرفه‌ای طراحی شهری بوده است اتخاذ روش‌های کمی برای سنجش این مدل و چگونگی ارزیابی طرح‌های گسترش سکونتگاه‌های انسانی بر اساس مدل این مقاله (به‌طور مثال با

- کلتی، ابراهیم. (1370)، نقش عوامل جغرافیایی در تیپ‌بندی روستاها. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه بهشتی، دانشکده علوم زمین.
- لوکوربوزیه. (1933)، منشور آتن. مترجم محمد منصور فلامکی. نشر فضا. تهران.
- A.Ham-Rowbottom, K., Gifford, R., T. Shaw, K., (1999). Defensible space theory and the police: Assessing the vulnerability of residences to burglary. *Journal of Environmental Psychology* 19, 117-129.
- Eben Saleh, M.A., (1999). Reviving traditional design in modern Saudi Arabia for social cohesion and crime prevention purposes. *Landscape and Urban Planning* 44, 43-62.
- Hedayati Marzbali, M., Abdullah, A., Abd. Razak, N., Maghsoodi Tilaki, M.J., (2012). Validating crime prevention through environmental design construct through checklist using structural equation modeling. *International Journal of Law, Crime and Justice* 40, 82-99.
- Jacobs, J., (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York.
- Jeffery, C.R., (1971). *Crime Prevention through Environmental Design*. Sage, Beverly Hills, CA.
- Md Sakip, S.R., Abdullah, A., (2012). Measuring crime prevention through environmental design in a gated residential area: A pilot survey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 42, 340-349.
- Newman, O., (1972). *Defensible Space; Crime Prevention through Urban Design*. Macmillan, New York.
- Newman, O., (1996). *Creating Defensible Space*, Office of Policy.